

УДК 311.213.3:338.439.63 (477)

ОЦІНКА СПОЖИВАННЯ ОСНОВНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Сегеда С.А., к.е.н., доцент

Вінницький національний аграрний університет

В статті проаналізовано сучасний стан споживання основних продовольчих продуктів в Україні, здійснено порівняльну оцінку фактичних рівнів споживання з рекомендованими нормами та з фактичними даними по деяким європейським країнам.

Ключові слова: норми споживання продовольчих продуктів, економічна доступність продовольства, раціон.

Постановка проблеми. В сучасних умовах однією з головних проблем України є забезпечення харчовими продуктами населення за рахунок власного виробництва, їх фізичної та економічної доступності для всіх верст населення у відповідності до раціональних норм споживання. Її вирішення залежить від складної взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на функціонування аграрно-продовольчого ринку країни – диспропорції у виробництві сільськогосподарської продукції, низька її рентабельність, висока концентрація виробництва аграрної продукції в господарствах населення, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури аграрно-продовольчого ринку, невідповідність рівнів виробництва та споживання продуктів харчування в розрізі регіонів України, значна частка імпорту сільськогосподарської та харчової продукції, зміна кліматичних умов в країні та світі, тощо.

Вивчення даного питання потребує порівняння норм споживання з визначеними раціональними нормами, а також з фактичним споживанням в зарубіжних країнах, що дозволить зробити висновки щодо його збалансованості та достатності. Відповідно динаміка споживання основних продуктів харчування характеризує продовольчу безпеку країни та визначає рівень розвитку аграрно-продовольчого ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями продовольчої безпеки розглядаються в наукових роботах таких вчених як В.І. Бойко, О.Бородіна, В.І. Власов, Я.А. Жаліло, В.Є. Крупін, М.М.Кулаєць, Т. Лозинська, М.Й. Хорунжий та інші.

Мета дослідження. Провести економічний аналіз фактичного споживання продуктів харчування в Україні протягом 1990-2011 рр. та порівняти його з європейськими країнами.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. З переходом до ринкових умов господарювання в Україні значно змінився рівень і структура споживання населенням основних продовольчих продуктів. Серед головних чинників варто відзначити національні особливості

харчування, географічне розташування, ґрунтово-кліматичні умови, віковий склад населення, організаційно-економічні чинники, що визначають об'єми власного виробництва продовольства, близькість до споживача. Аналіз споживання основних продовольчих продуктів на одну особу за рік свідчить про те, що аграрно-продовольчий ринок України функціонує в умовах низького попиту переважної більшості населення майже на всі продовольчі продукти (табл. 1).

Таблиця 1

**Споживання основних продуктів харчування в Україні
з розрахунку на одну особу за рік, кг**

Продукти	Мінімальні норми*	Раціональні норми**	Рік***					
			1990	1995	2000	2005	2010	2011
М'ясо і м'ясопродукти	52	80	68	39,0	32,8	39,1	52,0	51,2
Молоко і молокопродукти	341	380	373,0	244,0	199,1	225,6	206,4	204,9
Яйця, штук	231	290	272	171	166	238	290	310
Хліб і хлібопродукти	94	101	141	128	124,9	123,5	111,3	110,4
Картопля	96	124	131	124	135,4	135,6	128,9	139,3
Овочі й баштанні	105	161	103,0	97	101,7	120,2	143,5	162,8
Плоди, ягоди, виноград	68	90	47,0	33,0	29,3	37,1	48,0	52,6
Риба і рибні продукти	12	20	18,0	3,6	8,4	14,4	14,5	13,4
Цукор	32	38	50,0	32,0	36,8	38,1	37,1	38,5
Олія	8	13	12,0	8,2	9,4	13,5	14,8	13,7

* Затвердженні Постановою кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. № 656

** За термінологією МОЗ України "Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки"

*** Баланс та споживання основних продуктів харчування населення України: стат зб. – К., 2011

Значне зменшення споживання стосується таких продуктів як м'ясо і м'ясопродукти (-24,7%), молоко і молокопродукти (-45,1%), риба (-25,6%). В той же час споживання яєць (+14,0%), картоплі (+8,3%), овочів й баштанних (58,1%) та олії (14,2%) протягом аналізованого періоду суттєво збільшилось. Дана тенденція свідчить про економічну кризу в середині країни, коли через суттєве зростання цін на продукти харчування населення стало обмежувати себе в їх споживанні. Відповідно населення все більше стало споживати дешевих хлібобулочних виробів, яєць, картоплі, овочів. Тобто, власні енергетичні потреби населення країни забезпечує за рахунок дешевих (доступніших) продуктів, що свідчить про незбалансованість харчування населенням. Споживання таких важливих для організму людини продуктів як м'ясо, молоко, риба, плоди і фрукти значно зменшилось, хоча й має тенденцію до зростання протягом 2005-2011 рр.

Розрахунок індикаторів достатності споживання основних продовольчих продуктів населенням України, тобто визначення співвідношення між фактичним споживанням й раціональними нормами споживання засвідчив, що фактичні рівні споживання населенням країни протягом 1990-2011 рр. з

більшості видів продовольства перебувало нижче рекомендованих показників (табл. 2).

Таблиця 2

Індикатори достатності споживання продуктів харчування на одну особу*

Продукти	Показники достатності споживання					
	1990р	1995р	2000р	2005р	2010р	2011р
М'ясо і м'ясопродукти	0,850	0,488	0,410	0,489	0,650	0,640
Молоко і молокопродукти	0,982	0,642	0,524	0,594	0,543	0,540
Яйця, штук	0,938	0,590	0,572	0,821	1,000	1,070
Хліб і хлібопродукти	1,396	1,267	1,237	1,223	1,102	1,090
Картопля	1,056	1,000	1,092	1,094	1,040	1,120
Овочі й баштанні	0,640	0,602	0,632	0,747	0,891	1,010
Плоди, ягоди, виноград	0,522	0,367	0,326	0,412	0,533	0,580
Риба і рибні продукти	0,900	0,180	0,420	0,720	0,725	0,670
Цукор	1,316	0,842	0,968	1,003	0,976	1,010
Олія	0,923	0,631	0,723	1,038	1,138	1,050

* Розраховано автором за даними Держкомстату України [4]

Аналіз показав, що протягом досліджуваного періоду найбільше відставання фактичного споживання від раціонального спостерігалось щодо плодів, ягід і винограду (42-68%); молока і молочних продуктів (36-48%); м'яса і м'ясопродуктів – 15-59%; риби і рибних продуктів – 28-82%. Водночас по деяких продовольчих групах (яйця, олія, картопля, хліб і хлібні продукти) фактичне споживання в останні роки перевищило раціональні норми. Це свідчить про незбалансованість харчових раціонів населення України, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок дешевої (економічно доступної) їжі (в першу чергу, хлібопродуктів). Крім того, зазначені тенденції можуть бути обумовлені і зниженням норм споживання на деякі продукти. Аналіз даних таблиці 2 також показав, що з 1990 року до 2000 року спостерігається негативна тенденція споживання по всіх видах продовольчих продуктів в Україні. Проте вже з 2001 року і до 2011 року простежується тенденція до зростання індексу достатності споживання продуктів харчування. Незважаючи на зазначені позитивні зміни рівень споживання з більшості продуктів все ще залишається нижчим від рекомендованих норм.

При вивченні споживання продовольчих продуктів в Україні варто порівняти його з окремими країнами світу. Для прикладу нами були вибрані Німеччина (табл. 3) та Угорщина (табл. 4). Порівняльний аналіз засвідчив суттєву перевагу європейських країн перед Україною. Зокрема, споживання м'яса та м'ясопродуктів в іноземних країнах перевищує українське більш ніж вдвічі. Тобто, можна констатувати достатнє споживання білкової їжі тваринного походження в Німеччині та Угорщині. Також ці країни відзначаються досить високим рівнем споживання рослинних олій і фруктів, ягід та горіхів. В Україні ж споживання останніх знаходиться нижче норми фізіологічного мінімуму. Що стосується картоплі та хлібопродуктів то в нашій країні їх споживання перевищує не тільки європейські країни, а й раціональні

норми.

Таблиця 3

**Споживання основних продуктів харчування в Німеччині
в середньому на душу населення, кг за рік**

Продукти	Рік*					Відхилення 2009р. до 1990р.	
	1990	1995	2000	2005	2009	+/-	%
	М'ясо і м'ясопродукти	95,5	83,2	84,3	83,3	88,1	-7,4
Молоко і молокопродукти	223,5	238,2	229,3	252,9	264,0	40,5	18,1
Яйця, штук	289,0	245,8	250,2	236,0	248,9	-40,1	-13,9
Хліб і хлібопродукти	67,7	71,0	73,9	115,2	109,6	41,9	61,9
Картопля	80,9	79,1	76,9	71,8	72,0	-8,9	-11,0
Овочі	74,5	79,1	90,6	85,3	92,9	18,4	24,7
Фрукти, ягоди, горіхи	122,1	107,4	132,4	140,1	133,3	11,2	9,2
Риба і рибопродукти	15,8	15,4	14,4	14,8	15,3	-0,5	-3,2
Цукор	29,4	38,1	35,6	51,8	46,9	17,5	59,5
Олія	13,3	16,8	18,3	17,1	18,5	5,2	39,1

Джерело: Розраховано за статистичними даними ФАО: <http://faostat.fao.org/site/368/default.aspx#ancor>

Таблиця 4

**Споживання основних продуктів харчування в Угорщині
в середньому на душу населення, кг за рік**

Продукти	Рік*					Відхилення 2009р. до 1990р.	
	1990	1995	2000	2005	2009	+/-	%
	М'ясо і м'ясопродукти	100,6	78,8	86,1	81,0	76,0	-24,6
Молоко і молокопродукти	177,7	157,0	170,4	167,8	163,9	-13,8	-7,8
Яйця, штук	451,2	338,8	320,0	308,0	302,0	-149,2	-33,1
Хліб і хлібопродукти	139,4	108,6	115,3	119,5	122,8	-16,6	-11,9
Картопля	57,5	62,1	66,4	64,2	60,1	2,6	4,5
Овочі	94,5	99,9	117,5	112,8	123,1	28,6	30,3
Фрукти, ягоди, горіхи	67,5	54,9	84,1	89,9	95,1	27,6	40,9
Риба і рибопродукти	4,9	3,7	4,9	5,2	5,1	0,2	4,1
Цукор	41,5	41,1	36,4	46,5	46,1	4,6	11,1
Олія	11,2	14,2	16,6	18,4	19,8	8,6	76,8

Джерело: Розраховано за статистичними даними ФАО: <http://faostat.fao.org/site/368/default.aspx#ancor>

Аналіз таблиць 1, 3, 4 показав, що раціон середньостатистичного українця суттєво відрізняється від раціону європейця. Якщо в Німеччині і Угорщині потреби у поживних речовинах населення забезпечує за рахунок дорогих м'ясних і молочних продуктів, риби, овочів і фруктів, то в Україні – за рахунок дешевих картоплі та хлібопродуктів. Однією з головних причин такої ситуації є низька купівельна спроможність населення. На відміну від європейських споживачів українці на харчування витрачають переважну частину власного доходу. Фактично при відсутності дефіциту продовольства в країні рівень споживання населенням основних продуктів перебуває нижче раціональної межі.

Іншою причиною недостатнього споживання високоякісних продуктів є зниження обсягів виробництва продукції тваринництва. В сільському господарстві в останні роки спостерігається рослинницький напрям. Скорочення поголів'я тварин,

зростання витрат на виробництво тваринницької продукції призводить до підвищення цін на нею.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки:

1. В Україні присутня проблема продовольчого забезпечення незважаючи на наявність сприятливих природнокліматичних умов та значної кількості родючих земель. Загострення цієї проблеми виникло в складний період трансформаційних перетворень, який виявився занадто тривалим. Як наслідок, відбулось порушення обсягів і пропорцій суспільного виробництва як на галузевому, так і на регіональному рівнях, що спричинило загрозу продовольчій безпеці країни.

2. Особливого занепаду зазнали тваринницькі галузі, що позначилось на рівні споживання продуктів харчування тваринного походження. Існує дефіцит тваринного білка у структурі раціону українського споживача. Крім того, присутня загроза імпорту м'ясної продукції та молока. Це в підсумку може негативно позначитись на розвитку зазначених галузей в Україні.

3. Держава поки що не в змозі гарантувати фізичну та економічну доступність продовольства для переважної більшості населення в країні в тих обсягах, що рекомендований МОЗ України.

Література

1. Бойко В.І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації проблеми. / В.І. Бойко. – К.: ННЦ “інститут аграрної економіки” УААН, 2007. – 30 с.
2. Власов В.І. Оцінка споживання основних харчових продуктів в Україні / В.І. Власов, Г.В. Ткач, Б.В. Духницький // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С.3-7.
3. Григоренко О. До питання моніторингу стану харчування населення України / О. Григоренко // Товари і ринки. – 2010. – № 2. – С. 118-124.
4. Інформаційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Крупін В.Є. Аспекти формування продовольчої безпеки України / В.Є.Крупін, Я.Я. Пушак. // Економічні інновації. – 2012. - № 47. – С. 70-80.
6. Кулаєць М.М. Інноваційне забезпечення продовольчої безпеки в Україні і світі / М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко, П.А. Лайко, О.Д. Витвицька, Є.А. Бузовський, В.А. Скрипниченко, М.М. Лучник. // Агроінком. – 2011. – № 1-3. – С. 28.
7. Новосельцева А.М. Тенденції змін у харчуванні залежно від доходів споживачів та цін на продукти харчування / А.М. Новосельцева // Ефективна економіка
8. Хорунжий М.Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2003. – № 6. – С. 9-16.
9. Хорунжий М.Й. Агропродовольчий комплекс: проблеми формування і функціонування в ринкових умовах / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2012. – № 3. – С. 113-120.

Summary

Estimate consumption of basic food products in Ukraine / Sehedra S.A.

The article analyzes the current state of consumption of basic food products in Ukraine; comparative assessment of the actual levels of consumption with the recommended standards and actual data for some European countries.

Keywords: standards for food products, economic availability of food, ration.